УДК 343.915

О.В. Постригань,
студентка КНУ ім. Тараса Шевченка,
випускниця Кувейтського університету
https:// orcid.org 0009-0002-4135-6401
Т.Л. Постригань,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та права
Черкаського державного технологічного
університету, адвокат, медіатор
https:// orcid.org 0000-0002-5975-0442

ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ ШЛЯХОМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ В УКРАЇНСЬКЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Анотація. У статті розкрито важливі правові аспекти імплементації міжнародних норм в українське законодавство, зокрема, Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, з метою реалізації правової охорони та захисту прав дітей.

Автори проаналізували міжнародні документи, зокрема, Конвенцію ООН про права дитини, Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, Порядок виконання Конвенції 1980 року на території України, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 № 952, Рекомендацію ПАРЄ (2003) 20 «Про нові шляхи реагування на правопорушення неповнолітніх та роль ювенальної юстиції», та дослідження науковців щодо державно-правового регулювання правової охорони та захисту прав дітей, зокрема, з питань міжнародного викрадення дітей.

Автори досягли поставленої мети, з'ясували окремі питання правового регулювання охорони та захисту прав дітей, зокрема, у випадках міжнародного викрадення дітей, в тому числі надали рекомендації щодо застосування та реалізації захисту прав дітей. Визначено підстави та порядок застосування Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, з метою реалізації правової охорони та захисту прав дітей.

Автори проаналізували Інструкцію з організації примусового виконання рішень, затверджена Наказом Міністерства юстиції від 02.04.2012 № 512/5 та надали рекомендації щодо внесення змін до Закону «Про виконавче провадження» стосовно виконання рішень судів з питань міжнародного викрадення дітей, рекомендували передбачити окремий розділ в Законі, що містить порядок виконання рішень про повернення дитини до держави її

https://doi.org/10.34142/23121661.2025.42.01

Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International

постійного проживання відповідно до Конвенції про цивільно-правові аспекти між народного викрадення дітей.

Ключові слова: міжнародне викрадення дітей, права дитини, міжнародні договори та угоди у сфері забезпечення прав дитини, Міністерство юстиції, система надання безоплатної правничої допомоги, забезпечення найкращих інтересів дитини, відібрання дитини.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю та бажанням вступу України в ЄС, підтримки міжнародних партнерів під час воєнного стану та у післявоєнний період, визнанням міжнародною спільнотою України як правової держави, де дотримуються права та свободи людини, на міжнародній арені.

Також слід врахувати, що одним з напрямків державної політики України є забезпечення та захист прав дітей, а отже і удосконалення нормативно-правової бази через імплементацію норм міжнародного права в українське законодавство. Україна є учасницею Конвенцій, міжнародних договорів та угод у сфері забезпечення прав дитини.

Аналіз останніх досліджень. В Україні окремі аспекти забезпечення та захисту прав дітей досліджували вчені Н. Крестовська К. Стриєк, І. Федорич [1] та інші дослідники. Окремі питання міжнародного викрадення дітей досліджували Д. Недоспасова [2], А. Зубарева [3], Т. Ківалова, О. Бондарюк [4]. Проте комплексні дослідження зазначеної тематики не проводились, а умови сьогодення зумовлюють необхідність наукового підходу до обґрунтування окремих аспектів даного питання.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є уточнення окремих питань правового регулювання охорони та захисту прав дитини, імплементації Конвенцій міжнародно-правових норм українського законодавства, реального виконання судових рішень у сфері міжнародного викрадення дітей. Для досягнення мети авторами поставлено завдання дослідити окремі міжнародно-правові акти щодо охорони та захисту прав дітей, визначити шляхи розвитку правової держави, зокрема, у сфері забезпечення та захисту прав дітей, внести пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері забезпечення та захисту прав дітей.

Виклад основного матеріалу. Серед іншого, можемо виділити такі шляхи розвитку правової держави, зокрема, у сфері забезпечення та захисту прав дітей:

1. Через приєднання України до Конвенцій, двосторонніх та багато сторонніх договорів, зокрема, Конвенції про права дитини (20.11.1989), була ратифікована Україною ще 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року; 11 січня 2006 року Україна приєдналась до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 1980 р.; інші міжнародно-правові документи. Робота над приєднанням України до Конвенцій у сфері

сімейного права продовжується і в 20-ті роки. Наприклад, 20.06.2022 року Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбі із цими явищами (Стамбульська конвенція).

2. Через визнання та виконання рішень іноземних судів на підставі Конвенцій, двосторонніх угод про правову допомогу.

3. Через застосування механізму доступу до правосуддя за допомогою системи безоплатної правничої допомоги як громадян України так і іноземних громадян, які звертаються до Міністерства юстиції України через уповноважені органи своїх держав на підставі Гаазької Конвенції від 25.10.1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

4. Через впровадження в різні сфери правового регулювання інституту медіації та відновного правосуддя, зокрема, неповнолітніх.

5. Через реформи у сфері юстиції в Україні, в судових та правоохоронних органах.

Розглянемо деякі аспекти розвитку правової держави у сфері забезпечення та захисту прав дітей, сім'ї шляхом імплементації міжнародних актів.

У 1959 році Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію прав дитини, а через 30 років на її підставі була розроблена і відкрита для підписання державами Конвенція про права дитини (20.11.1989) (далі по тексту – КПД) [5].

На сьогодні до цього міжнародного договору приєдналася більшість країн світу. КПД містить: регламентацію особистих, політичних, економічних, соціальних і культурних прав дитини; механізми контролю відносно реалізації положень Конвенції; порядок приєднання країн до Конвенції.

Основні принципи КПД:

– принцип недискримінації дитини (ст. 2);

– принцип забезпечення найкращих інтересів дитини (ст. 3);

– принцип забезпечення у максимально можливій мірі виживання і здорового розвитку дитини (ст. 6);

– принцип участі дитини у вирішенні справ, які її стосуються (ст. 12);

– ст. ст. 37 та 40 КПД присвячені проблемам дітей, які опинились у конфлікті із законом [5].

Згідно Ст. 37 КПД держави-учасниці зобов'язані забезпечити:

1) щоб жодна дитина не піддавалася катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або принижуючим гідність видам поводження чи покарання. Щодо дитини не можуть застосовуватись ані смертна кара, ані довічне тюремне ув'язнення, які не передбачають можливості звільнення;

2) щоб жодна дитина не була позбавлена волі незаконно або свавільно. Арешт, затримання чи тюремне ув'язнення дитини здійснюються згідно із

законом та використовуються лише як крайній захід і впродовж найкоротшого відповідного періоду часу;

3) гуманне ставлення до кожної позбавленої волі дитини і повагу до гідності її особи з урахуванням потреб осіб її віку. Зокрема кожна позбавлена волі дитина має бути відокремлена від дорослих, а також мати право підтримувати зв'язок зі своєю сім'єю через листування та побачення;

4) щоб кожна позбавлена волі дитина мала право на негайний доступ до правової та іншої відповідної допомоги, а також право оскаржувати законність позбавлення її волі [5].

Відповідно до ст. 40 КПД, держави-учасниці визнають право кожної дитини, яка перебуває у конфлікті із законом, на таке поводження, що сприяє розвиткові у дитини почуття гідності та значущості, зміцнює в ній повагу до прав людини, сприяє її реінтеграції та виконання нею корисної ролі в суспільстві. Комітет міністрів Ради Європи у листопаді 2010 року ухвалив Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей [6].

Цей акт підсумував декілька попередніх актів Ради Європи щодо ювенальної юстиції, серед яких, зокрема Рекомендація ПАРЄ (2003) 20 «Про нові шляхи реагування на правопорушення неповнолітніх та роль ювенальної юстиції» [7].

За своєю природою Керівні принципи правосуддя, дружнього до дитини, належать до так званого «м'якого права», але, зважаючи на те, що Україна є країною учасницею Ради Європи, цей акт заслуговує на пильну увагу з боку як національного законодавця, так і дослідників ювенальної юстиції [1, с. 52].

За Керівними принципами правосуддя, дружнє до дитини, – це система правосуддя, яка є доступною для дитини, відповідною її вікові, оперативною, адаптованою до потреб та прав дитини, такою, що поважає права дитини, включно з правами на належну процедуру, на участь у процесі, на розуміння процедур, на повагу до особистого та сімейного життя, гідності дитини [1, с. 52].1

На перше місце тут поставлений принцип участі дитини у вирішенні справи, яка її стосується, – один із чотирьох фундаментальних принципів Конвенції ООН про права дитини. Принцип участі у межах юстиції, дружньої до дитини, означає право дитини: бути поінформованою про свої права; мати доступ до суду; отримати юридичну консультацію та бути вислуханою в ході процесу, до якого дитина залучена. Цей принцип означає також повагу до точки зору дитини, зрозуміло, з урахуванням рівня її зрілості та здатності висловити свою думку [1, с. 52].

Принцип дотримання найкращих інтересів дитини в межах Керівних принципів трактується наступним чином. Кожна справа, до якої залучена

дитина, має бути оцінена з урахуванням її інтересів, причому при оцінюванні інтересів дитини погляди та думки дитини мають бути належним чином враховані [1, с. 52].

Сутність принципу поваги до гідності дитини полягає в тому, що до дітей в системі юстиції мають ставитися з турботою, співчуттям, чесно та з повагою впродовж будь-якої процедури або справи, зі спеціальною увагою до їхньої особистої ситуації, добробуту та специфічних потреб і з повагою до їхньої фізичної та психічної цілісності [1, с. 52].

Інакше кажучи, правосуддя, дружнє до дитини, має однаково уважно ставитися до потреб, інтересів, поглядів дитини-правопорушника, дитини-потерпілого, дитини-свідка, взагалі – до будь-якої дитини, що потребує правової та соціальної допомоги [1, с. 52].

Важливе значення має ратифікація низки міжнародних договорів у сфері сімейного права, розроблених у рамках Ради Європи і Гаазької конференції з міжнародного приватного права, що дозволяють вирішувати практичні питання, які стосуються здійснення прав дітей, регулюють відносини батьків і дітей, як матеріальні, так і особисті. Деякі з цих договорів були підписані Україною ще в 2002 – 2003 роках [8].

У 2006 році Україною було ратифіковано Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 1980 р. (далі – Гаазька конвенція) [6]. 9Гаазька конвенція спрямована на захист дітей від їх незаконного вивезення та/або утримування. За її допомогою створено процедуру для забезпечення повернення дітей, яких незаконно вивозять або утримують, до країни постійного місця проживання [8].

Ст. 8 Конвенції 1980 р. надає будь-якій особі, установі (іншому органу), які стверджують, що дитина була вивезена або утримується з порушенням прав піклування, право звернутися з заявою про допомогу у забезпеченні повернення дитини. У Конвенції вживаються поняття «право піклування» і «право доступу», тлумачення яких обмежено цілями Конвенції [9].

На виконання цієї Конвенції розроблений Порядок виконання Конвенції 1980 року на території України, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 № 952 в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 338 (далі – Порядок № 952) [10].

В Україні з метою реалізації Конвенції 1980 року сформувалась судова практика: наприклад, при розгляді справ суди враховують позицію Верховного Суду, висловлену у Постанові Верховного Суду по справі 344/6604/21 [11].

Зокрема, у Постанові від 23 березня 2023 року у справі № 344/6604/21 Верховний Суд зазначив, що «обов'язок доведення наявності підстав для відмови у поверненні дитини Конвенція 1980 року покладає на особу, яка

вчинила протиправне вивезення або утримання дитини (особу, яка заперечує проти повернення дитини).

Д.В. Недоспасова наголошує, що головною цінністю Гаазької конвенції є те що, вона захищає права дитини та її інтереси та гарантує право кожної дитини на належні умови життя [2].

Зубарева А.Є. акцентує, що судова практика України показує, що національні суди ефективно використовують норми міжнародного приватного права щодо цивільно-правових аспектів міжнародного викрадення дітей, однак не завжди застосовуються правові позиції Європейського Суду з прав людини та залишають їх поза увагою, що негативно відображається на правильному тлумаченні та застосуванні міжнародних норм [3].

Залишається відкритим питання реального виконання рішень судів про повернення дітей до країни постійного місця проживання. Щоб забезпечити реальне виконання рішення суду, таке рішення повинно містити зобов'язання передати дитину стягувачу.

Важливим є дотримання прав та інтересів дитини, щоб порядок примусового виконання рішень судів про повернення дітей до країни постійного місця проживання не порушував права дитини, не завдавав шкоди її психологічному стану.

Наказом Міністерства юстиції від 24.04.2025 № 1124/5 було внесено зміни до Інструкції з організації примусового виконання рішень [12]. Інструкція з організації примусового виконання рішень містить розділ XXI, який регламентує порядок виконання рішень про повернення дитини до держави її постійного проживання відповідно до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

Згідно нововведень Інструкції у разі якщо боржник не виконав рішення у зв'язку з відмовою дитини контактувати зі стягувачем, державний виконавець в установленому порядку залучає представників органів опіки та піклування, експерта або спеціаліста (психолога) для виявлення та/або підтвердження причин такої відмови. У такому випадку державний виконавець може відкласти проведення виконавчих дій у порядку, визначеному статтею 32 Закону України «Про виконавче провадження» [4].

Загальні принципи щодо вимоги термінового розгляду справ за Гаазькою конвенцією, коли плин часу може мати непоправні наслідки для стосунків між дитиною та тим із батьків, хто з нею не проживає, були наведені, серед інших джерел, в рішенні у справі «Віленчик проти України» (Vilenchik v. Ukraine), заява № 21267/14, пункт 53, від 03 жовтня 2017 року) [13].

Європейський суд з прав людини у справі «Сото Тревіно проти України» (Заява № 12498/21) встановив: «*24. Загалом, неналежне ставлення органів державної влади до звернень заявника про допомогу у виконанні ухвали про*

встановлення графіку спілкування у період з 05 грудня 2019 року - дати його першого звернення до виконавчої служби - по 29 квітня 2021 року (див. пункти 4 і 20), що було значним періодом часу, враховуючи, що ухвала стосувалася доступу заявника до його дуже маленької дитини, порушувало право заявника на вжиття заходів з метою його возз'єднання з дитиною та суперечило зобов'язанню органів державної влади сприяти такому возз'єднанню (див. згадане рішення у справі «Вишняков проти України» (Vyshnyakov v. Ukraine), пункти 36 і 45-47).

25. Отже, було порушено статтю 8 Конвенції у зв'язку з невиконанням ухвали Орджонікідзевського районного суду від 01 липня 2019 року.» [14].

Тому важливо внести зміни до Закону «Про виконавче провадження» щодо виконання рішень судів з питань міжнародного викрадення дітей та встановити порядок виконання рішень про повернення дитини до держави її постійного проживання та передання дитини стягувачу.

При цьому, залишається актуальним питання, щоб цей порядок не порушував права дитини, не завдавав шкоди її психологічному стану; у випадку відмови дитини контактувати зі стягувачем передбачити в Законі залучення представників органів опіки та піклування, експерта або спеціаліста (психолога) та можливість відкладення проведення виконавчих дій.

Тому подальшому дослідженню підлягають питання виконання рішень судів про повернення дитини до держави її постійного проживання, якщо залучення представників органів опіки та піклування, експерта або спеціаліста (психолога) не змінить відношення та відмови дитини контактувати зі стягувачем.

Ківалова Т.С., Бондарюк О.О. розглядають питання відносно можливості застосування Регламентів щодо держав, які не є членами ЄС, наприклад, щодо компетенції судів, – та зазначають, що правозастосовна практика Європейського суду на даний момент не дала відповіді на це питання. Автори посилаються на постанову Великої палати ЄСПЛ у справі Х проти Латвії, в якій Європейським судом було досліджено положення Регламенту Брюссель 2 (з фактів справи випливає, що дитина була переміщена з Австралії, яка не є членом ЄС, до держави-учасниці ЄС – Латвії). Автори наголошують, що ЄСПЛ не зробив висновок щодо можливості його застосування до держави, що не є членом ЄС – суд повторно дав оцінку співвідношенню положень Регламенту та Гаазької Конвенції [15].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. В роботі ми дослідили міжнародні договори, Конвенції, імплементацію міжнародних договорів в українське законодавство та запропонували важливі, на нашу думку, шляхи розвитку правової держави, зокрема, у сфері забезпечення та захисту прав дітей через приєднання України

до Конвенцій, двосторонніх та багатосторонніх договорів; визнання та виконання рішень іноземних судів на підставі Конвенцій, формування судової практики.

Ми проаналізували порядок виконання рішень про повернення дитини до держави її постійного проживання відповідно до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей та запропонували внести зміни до Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання рішень судів з питань міжнародного викрадення дітей та встановити порядок виконання рішень про повернення дитини до держави її постійного проживання та передання дитини стягувачу.

Література

1. Медіація у відновному правосудді за участю неповнолітніх: навчальний посібник/ укладачі: Н. Крестовська, К. Стриєк, І. Федорич за заг. ред. О. Калашник.- Київ: 2024. 142 с. **2.** Недоспасова Д. В. Цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Шерешевські читання: Проблеми цивілістики в умовах пандемії та ІТ : матер. Всеукр. наук. конф. (м. Одеса, 10 грудня 2021 р.) / МОН України, НУ "ОЮА" ; за заг. ред.д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2021. С. 329-332. **3.** Зубарева А.Є. Регулювання цивільно-правових аспектів міжнародного викрадення дітей в Україні. Юридичний науковий електронний журнал, № 3/2024. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/131.pdf. С. 536-541. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/129. **4.** Про виконавче провадження. Закон України 02.06.2016 р. № 1404-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ 1404-19#Text**. 5.** Конвенція про права дитини (20.11.1989) URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/995_021#Text. **6.** Керівні принципи правосуддя, дружнього до дитини, ухвалено Комітетом міністрів Ради Європи у листопаді 2010 року. Рада Європи, жовтень 2013 року/ Віддруковано в Раді Європи. URL: https://rm.coe.int/16804c2188. **7.** Recommendation Rec (2003)20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice (Adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers' Deputies). URL: https://search.coe.int/cm# {%22CoEIdentifier% 22:[%2209000016805df0b3%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]}. **8.** Загальна інформація про Гаазьку Конвенцію про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року | Вища школа адвокатури НААУ. URL: https://www.hsa.org.ua/ blog/zagalna-informaciia-pro-gaazku-konvenciiu-pro-civilno-pravovi-aspekti-miznarodnogo-vikradennia-ditei-1980-roku. **9.** Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/ 995_188#Text. **10.** Порядок виконання Конвенції 1980 року на території України, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 10.07.2006 № 952 в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 338. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show /338-2025-%D0%BF#Text. **11.** Постанова Верховного Суду у справі 344/6604/21. URL:http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109854954&red=100003ba10e4c1821798eb8b135a6f48f4d1c8&d=5. **12.** Наказ Міністерства Юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 «Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень». URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/z0489-12#n1679. **13.** Справа «Віленчик проти України» (Vilenchik v. Ukraine) (Заява № 21267/14). Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://supreme.court.gov.ua/ userfiles/file/Vilenchik.pdf. **14.** Справа «Сото Тревіно проти України» (Заява № 12498/21).

Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/ 974_j52#Text. **15.** Ківалова Т.С., Бондарюк О.О. Правове регулювання протидії викрадання дітей у міжнародному сімейному праві. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2024, Випуск 81. С. 245-250. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/03/38-2.pdf. DOI https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.36.

SOME ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF THE RULE OF LAW IN THE FIELD OF ENSURING AND PROTECTING CHILDREN'S RIGHTS THROUGH THE IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL INSTRUMENTS INTO UKRAINIAN LEGISLATION

O. Postryhan, T. Postryhan

Abstract. The article examines the key legal aspects of incorporating international norms into Ukrainian legislation, specifically the Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, to implement effective legal protection and defense of children's rights.

The authors analyzed international documents, in particular, the UN Convention on the Rights of the Child, the Convention on the Civil and Legal Aspects of International Child Abduction, the Procedure for the Implementation of the 1980 Convention on the Territory of Ukraine, which was approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 10.07.2006 No. 952, PACE Recommendation (2003) 20 "On New Ways of Responding to Juvenile Delinquency and the Role of Juvenile Justice", and research by scientists on state-legal regulation of legal protection and protection of children's rights, in particular, on issues of international child abduction.

The authors have achieved their goal of clarifying certain issues related to the legal regulation of child protection and the protection of children's rights, particularly in cases of international child abduction, and have provided recommendations on the application and implementation of child protection measures. The grounds and procedures for applying the Convention on the Civil and Legal Aspects of International Child Abduction have been determined to ensure the implementation of legal protection of children's rights.

The authors analyzed the Instruction on the Organization of Enforcement of Decisions, approved by the Order of the Ministry of Justice dated 04/02/2012 No. 512/5 and provided recommendations on amendments to the Law "On Enforcement Proceedings" regarding the implementation of court decisions on international child abduction, recommended providing a separate section in the Law, which contains the procedure for the execution of decisions on the return of a child to the state of his permanent residence in accordance with the Convention on Civil Legal Aspects of International Child Abduction.

Key words: international child abduction, children's rights, international treaties and agreements in the field of ensuring children's rights, the Ministry of Justice, the system of providing free legal aid, ensuring the best interests of the child, child removal.